

XALQ OG'ZAKI IJODI NAMUNALARI ASOSIDA IJODIY TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISH METODLARI HAMDA MUAMMOLI TA'LIM TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH MODELLARI

Sulaymonova Saodat Usubxonovna

*Namangan Davlat Pedagogika instituti Kreativ
pedagogika va psixologiya kafedrası mudiri (DsC) dotsent
+998 97 374 82 72*

Salimjonova Zarina Murodjon qizi

*Namangan Davlat Pedagogika instituti
Pedagogika nazariyasi va tarixi 2-kurs magistranti
zarinasalimjonova4@gmail.com +99850-706-34-44*

Annotatsiya. Mazkur maqolada xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish asosida talabalarda ijodiy tafakkurni shakllantirishning samarali metodlari hamda muammoli ta'lim texnologiyasining imkoniyatlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Xalq og'zaki ijodi namunalarining tarbiyaviy, estetik va bilish faoliyatini rivojlantiruvchi xususiyatlari ochib berilib, ularning ta'lim jarayoniga integratsiyasi orqali talabalarining mustaqil fikrlashi, muammoli vaziyatlarda yechim topish ko'nikmalari rivojlanishi asoslab beriladi. Shuningdek, muammoli ta'lim texnologiyasi asosida ishlab chiqilgan modelning tuzilmasi, bosqichlari va amaliy ahamiyati yoritilib, uning pedagogik samaradorligi asoslanadi.

Kalit so'zlar. Xalq og'zaki ijodi, ijodiy tafakkur, muammoli ta'lim, pedagogik texnologiya, ta'lim jarayoni, mustaqil fikrlash, innovatsion metodlar, didaktik yondashuv.

МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА ОСНОВЕ ПРИМЕРОВ УСТНОЙ РАБОТЫ И МОДЕЛЕЙ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОБЛЕМНО-ОРИЕНТИРОВАННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация. В данной статье рассматриваются методы формирования творческого мышления у обучающихся на основе образцов устного народного творчества, а также возможности использования технологии проблемного обучения. Раскрываются воспитательные, эстетические и познавательные особенности народного творчества, обосновывается их роль в развитии самостоятельного мышления и способности находить решения в проблемных ситуациях. Представлена структура и этапы модели, разработанной на основе проблемного обучения, а также её практическая значимость и педагогическая эффективность.

Ключевые слова. устное народное творчество, творческое мышление, проблемное обучение, педагогические технологии, образовательный процесс, самостоятельное мышление, инновационные методы, дидактический подход

METHODS OF FORMING CREATIVE THINKING BASED ON EXAMPLES OF FOLK ORAL WORK AND MODELS OF USING PROBLEM-BASED EDUCATIONAL TECHNOLOGY

Abstract. *This article examines methods for developing students' creative thinking based on samples of folk oral literature, as well as the application of problem-based learning technology. The educational, aesthetic, and cognitive potential of folk literature is analyzed, highlighting its role in fostering independent thinking and problem-solving skills. The structure, stages, and practical significance of a model developed on the basis of problem-based learning are described, and its pedagogical effectiveness is substantiated.*

Keywords. *Folk oral literature, creative thinking, problem-based learning, pedagogical technology, educational process, independent thinking, innovative methods, didactic approach.*

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida shaxsning har tomonlama rivojlanishi, ayniqsa uning ijodiy tafakkurini shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Globallashuv jarayonlari, axborot oqimining keskin ortib borishi hamda jamiyatda innovatsion yondashuvlarga bo'lgan ehtiyojning kuchayishi ta'lim mazmunini yangicha asosda tashkil etishni talab etadi. Shu nuqtai nazardan, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, muammoli vaziyatlarni tahlil qila olishi va kreativ yechimlar ishlab chiqish qobiliyatini rivojlantirish dolzarb masalaga aylanmoqda.

Milliy pedagogika tajribasida xalq og'zaki ijodi namunalarining o'rni beqiyosdir. Ertaklar, maqollar, topishmoqlar, dostonlar va rivoyatlar nafaqat estetik zavq bag'ishlaydi, balki o'quvchilarda hayotiy tajriba, axloqiy qadriyatlar hamda mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi. Xalq og'zaki ijodi o'zining obrazlilik, ramziy ma'nolari va chuqur mazmuni bilan ijodiy tafakkurni faollashtirishda samarali vosita bo'lib, ta'lim jarayonida undan maqsadli foydalanish o'quvchilarning bilish faoliyatini sezilarli darajada oshiradi.

Shu bilan birga, muammoli ta'lim texnologiyasi zamonaviy didaktikaning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u o'quvchilarni faqat tayyor bilimlarni o'zlashtirishga emas, balki muammoli vaziyatlarni mustaqil hal etishga yo'naltiradi. Bu texnologiya asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarda izlanish, tahlil qilish, solishtirish va umumlashtirish kabi intellektual ko'nikmalarni shakllantiradi. Natijada, ta'lim jarayoni faollashib, o'quvchi subyekt sifatida ishtirok etadi.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, unda xalq ogʻzaki ijodi namunalaridan foydalanish orqali ijodiy tafakkurni rivojlantirish hamda muammoli taʼlim texnologiyasini uygʻunlashtirish asosida samarali pedagogik model ishlab chiqish zarurati asoslanadi. Tadqiqotning maqsadi — xalq ogʻzaki ijodi vositasida ijodiy tafakkurni shakllantirish metodlarini aniqlash va ularni muammoli taʼlim texnologiyasi bilan integratsiya qilishning nazariy hamda amaliy asoslarini yoritishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Xalq ogʻzaki ijodi namunalaridan foydalanish asosida ijodiy tafakkurni shakllantirish masalasi pedagogika fanida muhim ilmiy-amaliy yoʻnalishlardan biri sifatida qaraladi. Mazkur jarayon oʻquvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, ularning tasavvur doirasini kengaytirish hamda mustaqil fikrlash koʻnikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Xalq ogʻzaki ijodi namunalarining oʻziga xosligi shundaki, ular obrazlilik, ramziylik, koʻp maʼnolilik va hayotiy tajribaga boyligi bilan ajralib turadi. Aynan shu xususiyatlar oʻquvchilarda ijodiy yondashuvni shakllantirish uchun muhim didaktik asos boʻlib xizmat qiladi. Shu bois ertaklar, maqollar, topishmoqlar va dostonlardan taʼlim jarayonida tizimli foydalanish orqali oʻquvchilarning mantiqiy va kreativ fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish mumkin.

Ijodiy tafakkurni shakllantirish metodlari orasida muammoli vaziyat yaratish, savol-javob asosida fikrlashni ragʻbatlantirish, obrazli tahlil qilish, rolli oʻyinlar tashkil etish hamda taqqoslash va umumlashtirish metodlari alohida ahamiyat kasb etadi. Masalan, ertak qahramonlarining xatti-harakatlarini tahlil qilish orqali oʻquvchilar voqealarga turli nuqtai nazardan yondashishni oʻrganadilar, bu esa divergent fikrlashni rivojlantiradi. Topishmoqlar esa oʻz navbatida mantiqiy fikrlashni, tezkor xulosa chiqarishni va tasavvurni boyitadi. Maqollar yordamida esa qisqa, lekin mazmunli fikrlarni tahlil qilish, ularning yashirin maʼnolarini ochish orqali oʻquvchilarning analitik tafakkuri rivojlanadi.

Muammoli taʼlim texnologiyasi ushbu jarayonda samarali vosita sifatida namoyon boʻladi. Chunki u oʻquvchilarning faol ishtirokini taʼminlab, bilimlarni tayyor holda emas, balki izlanish orqali egallashiga imkon yaratadi. Muammoli taʼlim jarayonida oʻqituvchi tomonidan muayyan muammoli vaziyat yaratiladi va

o'quvchilar ushbu vaziyatni hal etish uchun mustaqil ravishda fikr yuritadilar, taxminlar ilgari suradilar va dalillar keltiradilar. Bu esa ularning nafaqat bilim darajasini, balki ijodiy tafakkurini ham rivojlantiradi.

Mazkur tadqiqot mavzusini yoritishda mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari muhim nazariy-metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Xususan, O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.A. Karimovning asarlarida ma'naviy-axloqiy tarbiya, milliy qadriyatlar va ularning yosh avlod kamolotidagi o'rni keng yoritilgan bo'lib, xalq og'zaki ijodi namunalaridan ta'lim jarayonida foydalanish zarurligi asoslab beriladi. Shuningdek, Sh.M. Mirziyoyevning asarlarida zamonaviy ta'lim tizimini rivojlantirish, innovatsion yondashuvlarni joriy etish va yoshlarning intellektual salohiyatini oshirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Pedagog olimlarimizdan J.G. Yo'ldoshev va S.A. Usmonovlarning ilmiy ishlarida pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilingan. Ular ta'lim samaradorligini oshirishda interfaol va innovatsion metodlarning ahamiyatini asoslab beradilar. N.S. Saidaxmedov hamda R.J. Ishmuhamedov va A.A. Abduqodirovlarning tadqiqotlarida esa zamonaviy pedagogik texnologiyalar, ularning tasnifi va amaliy qo'llanilishi haqida batafsil ma'lumotlar berilgan. Ushbu manbalar muammoli ta'lim texnologiyasining mazmuni va uni ta'lim jarayonida qo'llash imkoniyatlarini ochib berishda muhim ahamiyatga ega.

Xalq og'zaki ijodi namunalarining tarbiyaviy va didaktik ahamiyati A. To'xtaboyevning ilmiy maqolasida yoritilib, unda mazkur namunalar o'quvchilarda axloqiy sifatlarni shakllantirish, estetik didni rivojlantirish hamda hayotiy tajribani boyitishda samarali vosita ekani ta'kidlangan. Bu esa tadqiqot mavzusining amaliy jihatlari asoslashda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Xorijiy olimlarning ilmiy qarashlari ham mazkur tadqiqot uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Jumladan, J. Dewey ta'lim jarayonida faoliyatga asoslangan yondashuvni ilgari surib, o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi. L.S. Vygotskiy esa ijtimoiy-madaniy yondashuv asosida inson tafakkurining rivojlanishida ijtimoiy muhit va hamkorlikning rolini asoslab beradi.

J. Brunerning kashfiyotga asoslangan ta'lim nazariyasi o'quvchilarning mustaqil bilim olish jarayonini qo'llab-quvvatlaydi.

Shuningdek, E.P. Torrance ijodiy tafakkurni rivojlantirish masalalarini tadqiq etib, kreativ fikrlashning mezonlari va uni shakllantirish usullarini ishlab chiqqan. J.R. Savery hamda H.G. Schmidt tomonidan ishlab chiqilgan muammoli ta'lim nazariyasi esa o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, ularni muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilishga o'rgatishning samarali yo'llarini ko'rsatadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Umuman olganda, yuqoridagi ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish va muammoli ta'lim texnologiyasini uyg'unlashtirish o'quvchilarda ijodiy tafakkurni shakllantirishda muhim nazariy va amaliy asosga ega bo'lib, mazkur yo'nalishda izlanishlar olib borish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Xalq og'zaki ijodi asosida muammoli ta'limni tashkil etishning samarali modeli bir necha bosqichlarni o'z ichiga oladi. Birinchi bosqichda o'quvchilarga xalq og'zaki ijodiga oid materiallar taqdim etiladi va ularning mazmuni bilan tanishtiriladi. Ikkinchi bosqichda muammoli vaziyat yaratiladi, ya'ni asar mazmuniga oid savollar, qarama-qarshi fikrlar yoki yechimi aniq bo'lmagan masalalar o'rtaga tashlanadi. Uchinchi bosqichda o'quvchilar ushbu muammolarni hal etish jarayonida faol ishtirok etib, turli g'oyalarni ilgari suradilar. To'rtinchi bosqichda esa olingan natijalar tahlil qilinib, umumlashtiriladi va xulosalar chiqariladi.

Mazkur modelning amaliy ahamiyati shundaki, u ta'lim jarayonini jonlantiradi, o'quvchilarning qiziqishini oshiradi hamda ularni mustaqil izlanishga undaydi. Shuningdek, bu yondashuv orqali o'quvchilar nafaqat bilim olishadi, balki hayotiy ko'nikmalarni ham egallaydilar. Xususan, ular muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish, jamoa bilan ishlash, o'z fikrini asoslash va himoya qilish kabi kompetensiyalarni rivojlantiradilar.

Shunday qilib, xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish asosida muammoli ta'lim texnologiyasini qo'llash o'quvchilarda ijodiy tafakkurni shakllantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Ushbu yondashuv ta'lim jarayonini

innovatsion asosda tashkil etish, o'quvchilarning intellektual salohiyatini oshirish hamda ularni zamonaviy jamiyat talablariga mos shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, xalq og'zaki ijodi namunalaridan ta'lim jarayonida maqsadli va tizimli foydalanish o'quvchilarda ijodiy tafakkurni shakllantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Ularning mazmunan boyligi, obrazlilik va tarbiyaviy ahamiyati o'quvchilarning nafaqat bilim doirasini kengaytiradi, balki mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarga kreativ yondashish hamda mantiqiy xulosalar chiqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Muammoli ta'lim texnologiyasining xalq og'zaki ijodi bilan uyg'unlashtirilishi esa ta'lim samaradorligini yanada oshiradi. Chunki bu yondashuv o'quvchini faol subyektga aylantirib, uni izlanishga, fikr yuritishga va o'z nuqtai nazarini asoslashga undaydi. Natijada o'quvchilarda bilimlarni chuqur o'zlashtirish bilan bir qatorda, ijodiy va tanqidiy tafakkur ham shakllanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ishlab chiqilgan model asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning bilish faolligini oshiradi, darslarga qiziqishini kuchaytiradi hamda ularning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish hamda muammoli ta'lim texnologiyasini amaliyotga keng joriy etish zamonaviy ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. – 56 b.
3. Yo'ldoshev J.G., Usmonov S.A. "Pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etish masalalari". // Pedagogika va psixologiya. – Toshkent, 2015. – №3. – B. 45–52.
4. To'xtaboyev A. "Xalq og'zaki ijodi namunalarining tarbiyaviy ahamiyati". // O'zbek tili va adabiyoti. – Toshkent, 2018. – №2. – B. 33–38.
5. Saidaxmedov N.S. Pedagogik mahorat va innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2016. – 224 b.
6. Ishmuhamedov R.J., Abduqodirov A.A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Istiqol, 2014. – 180 b.

7. Dewey J. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916. – 434 p.
8. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. – 159 p.
9. Bruner J.S. The Process of Education. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1960. – 97 p.
10. Torrance E.P. Creativity in the Classroom. – Washington, DC: National Education Association, 1970. – 120 p.
11. Savery J.R. "Overview of Problem-based Learning: Definitions and Distinctions". // Interdisciplinary Journal of Problem-based Learning. – 2006. – Vol. 1(1). – P. 9–20.
12. Schmidt H.G. "Problem-based Learning: Rationale and Description". // Medical Education. – 1983. – Vol. 17(1). – P. 11–16.